

مقایسه تطبیقی عوامل تاثیرگذار بر معماری معاصر ایران و ترکیه در سال های 1940-1980

ناصر حسن پور کازرونی

چکیده

در حالی که جریان سریع مدرنیزاسیون کشورهای غربی در قرون نوزده و بیست میلادی فاصله روزافزونی میان غرب و شرق ایجاد می کرد، شرایط اجتماعی و سیاسی ایران و ترکیه به عنوان نخستین کشورهایی در منطقه که متوجه عقب ماندگی از کشورهای اروپایی گشته بودند و روند مدرنیزاسیون خود را به محوریت رهبران ملی در آغاز قرن بیستم آغاز کرده بودند، در سالهای میانی قرن بیستم بیش از هر دو کشور دیگری به یکدیگر نزدیک بود. تحولات اجتماعی مشابه در این دو کشور سبب شکل گیری جنبش های ملی نظیر یکدیگر در بیست سال قبل گردیده بود و اکنون طی سال های 1940-1980 جریان های سیاسی و اجتماعی و به تبع آن معماری در دو کشور با پس زمینه مشابهی در حال شکل گیری بودند. از این رو در این پژوهش تفاوت ها و شباهت های موجود در عوامل زمینه ساز معماری در دو کشور مورد پرسش قرار گرفته است و سعی شده است از طریق مقایسه تطبیقی تحولات اجتماعی و سیاسی و به تبع آن معماری دو کشور و جریانات معماری دو کشور و توفیقات و ناکامی های آن ها شناسایی گردد. نتایج تحقیق جداولی تطبیقی از گرایش های معماری شکل گرفته در دو کشور ارایه می کند.

واژه‌های کلیدی: معماری معاصر، ایران، ترکیه، تحولات اجتماعی، تحولات سیاسی

مقدمه

تحلیل آثار هنری و از جمله معماری هر سرزمینی بدون شناخت دقیق از زمینه‌های شکل دهنده به آن از صحت برخوردار نخواهد بود. "محیط ساخته شده به درستی مشخصات اجتماعی، تکنولوژیکی و اقتصادی یک کشور را بازتاب می‌دهد... بیش از همه تغییر در هر عرصه‌ای از حوزه‌های اجتماعی بر توسعه شهرها اثر می‌گذارد. بافت شهری از تغییر در ساختار خانواده، سیستم سیاسی، سیاست‌های اقتصادی و حتی روابط بین‌المللی کشور تاثیر می‌پذیرد. بنابر این مطالعه علمی هر محیط ساخته شده‌ای، چه آن که طراحی شده باشد و یا خیر، باید بر اساس فاکتورهای اجتماعی سنجیده شود و تنها از طریق این رویکرد است که دیدگاه نظری در شهرسازی و معماری بدست می‌آید" [Tapan, 2005:105].

از سوی دیگر جریان تولید یک گرایش داخلی در معماری یک کشور یا اقتباس از رویکردهای مطرح در سرزمین‌های خارجی در شکل دادن به محیط معماری و شهرسازی هر سرزمین علی‌رغم وجود شباهت‌های کلی و پیروی از مدل و الگوهای تطبیق یافته، دارای تفاوت‌ها و خصوصیات منحصر به فردی است که متأثر از عوامل پس‌زمینه اجتماعی و سیاسی و ریشه‌های فرهنگی و تاریخی آن سرزمین است. به عقیده ایلهان تکلی شناخت مزیت‌ها و کاستی‌های تولید چنین گرایش‌هایی و دست‌یابی به چپ‌چوب نظری در شناخت معماری و شهرسازی هر کشور بدون انجام تحلیل‌های مشابه در مورد کشورهای پیرامونی امکان‌پذیر نمی‌باشد. از این رو در این پژوهش سعی شده است تا با مقایسه تطبیقی عوامل تاثیرگذار بر معماری ایران و ترکیه در سال‌های 1940 تا 1980 که معاصر با دوران پهلوی دوم در ایران است به چپ‌چوب نظری کامل‌تری در مورد معماری معاصر ایران دست یافت. انتخاب کشور ترکیه برای انجام مقایسه تطبیقی و نیز دوره تاریخی مورد نظر با توجه به شباهت‌های بسیار تاریخی، اجتماعی و فرهنگی دو کشور و پس‌زمینه معماری مشابه در معماری ملی‌گرای دوره پهلوی اول در ایران و دوران اوایل جمهوری مقارن با حکومت آتاتورک در ترکیه انجام گردیده است. در تقسیم‌بندی تاریخی این دوره بر مبنای تحولات اجتماعی و سیاسی و جریان‌های معماری سه دوره مشخص و مقارن با یکدیگر در ایران و ترکیه شناسایی شده است. در مورد ایران دوره نخست سال‌های آغاز سلطنت محمد رضا شاه در 1320 (1941 میلادی) تا کودتای 1332 (1953 میلادی) در دوره آغازین و دوران حکومت مقتدرانه پهلوی دوم از 1332 (1953 میلادی) تا سال‌های انجام اصلاحات ارضی، انقلاب سفید و سرکوب اعتراضات روحانیون در سال 1342 (1963 میلادی) در دوره میانی و سال‌های 1342 (1963 میلادی) تا سرنگونی حکومت پهلوی در جریان انقلاب اسلامی در سال 1357 (1979 میلادی) در دوره پایانی جای می‌گیرد. در مورد ترکیه سال‌های حکومت تک‌حزبی حزب جمهوری خواه خلق پس از مرگ آتاتورک در سال‌های 1940 تا 1950 میلادی در دوره آغازین و سال‌های حکومت حزب جدید دموکرات در سال‌های 1940 تا 1950 در دوره میانی و سال‌های پس از کودتای 1960 ارتش تا کودتای سوم در 1980 در دوره پایانی جای می‌گیرد.

روش تحقیق:

این تحقیق به لحاظ محتوا تحقیقی کیفی به شمار می‌رود که اساس آن پژوهش تاریخی - تفسیری خواهد بود که در دو بخش انجام خواهد پذیرفت. در بخش نخست مطالعه اسنادی در مورد زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و تاریخی تاثیرگذار بر معماری معاصر ایران و ترکیه پرداخته خواهد شد و در بخش دوم با مطالعه جریان‌های معماری معاصر ایران و ترکیه به صورت اسنادی و مطالعه میدانی، مقایسه تطبیقی میان معماری معاصر این دو کشور و عوامل تاثیرگذار بر آن‌ها انجام خواهد پذیرفت.

پیشینه تحقیق:

با توجه به اهمیت بستر اجتماعی و سیاسی و پیشینه فرهنگی و تاریخی هر سرزمین در شکل بخشی به آثار معماری، مقایسه رویکردها و آثار معماری هر سرزمین با سرزمین‌هایی که دارای پس‌زمینه متفاوتی هستند خالی از نقص نخواهد بود. و این در حالی است که در مطالعه معماری معاصر ایران؛ همواره قیاس با کشورهای غربی و اروپایی رایج‌تر از کشورهای

دارای زمینه‌های مشترک مذهبی، تاریخی و فرهنگی و منطقه‌ای بوده و پیوسته به کاستی‌ها و ضعف‌های معماری معاصر ایران در جریان این مقایسه پرداخته شده است. از محدود مطالعاتی که به مقایسه معماری معاصر ایران با کشورهای منطقه می‌پردازد پایان‌نامه دکتر جمال‌الدین سهیلی با عنوان "تاثیر عوامل اجتماعی و سیاسی در ظهور جنبش‌های ملی معماری (بررسی تطبیقی معماری ایران و ترکیه در سال‌های 1920-1950)" است. این پژوهش با بررسی معماری ملی‌گرا در دوره پهلوی اول در ایران و معاصر آن در ترکیه به جمع‌بندی نقش جنبش‌های سیاسی در ظهور جنبش‌های ملی در معماری می‌پردازد. در حیطه علوم اجتماعی و سیاسی با توجه به شباهت‌های بسیار میان ایران و ترکیه مقالاتی چون "طبقات اجتماعی و دموکراسی: بررسی تطبیقی - تاریخی ایران، ترکیه و کره جنوبی" نوشته احمد رجب زاده و محمد فاضلی اشاره کرد که به شکل‌گیری طبقات اجتماعی در این سه کشور می‌پردازد و نیز مقاله "مسأله مدرنیزاسیون در ایران: مقایسه تطبیقی تاریخی ایران و ترکیه در دوران حکومت رضا شاه و آتاتورک" اشاره کرد. و نیز کتب نادر انتخابی که به ترجمه مقالاتی پیرامون موضوعات اجتماعی در ترکیه می‌پردازد و نیز کتاب "فراز و فرود تجدد امرانه در ایران و ترکیه" نوشته تورج اتابکی که مقایسه تطبیقی تحولات اجتماعی در ایران و ترکیه را مد نظر دارد.

ایران و ترکیه در رویارویی با جهان معاصر

در سال‌های پایانی قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم نخستین نشانه‌های آگاهی از عقب‌ماندگی جهان اسلام از کشورهای اروپایی در جریانات اصلاح طلبانه در ترکیه و ایران مشاهده می‌شد. "پس از آنکه هر دو کشور در قرون هجدهم و نوزدهم متحمل شکست‌های پیاپی نظامی شدند، تقاضا برای تغییر و اصلاح، برای دستیابی به سیاست و جامعه‌ای مدرن به تدریج به گفتمان سیاسی غالب بدل شد" [اتابکی، 1388: 10-9]. در چنین شرایطی "بر ویرانه‌های باقی‌مانده از نخستین جنگ جهانی، رضاخان و مصطفی کمال ملکان قدرت را به سرعت در نوردیدند. هر دو رهبر، تقریباً در یک زمان به قدرت رسیدند و چاره‌کار را در انجام سریع مدرنیزاسیون فراگیر به تقلید از غرب به عنوان تنها الگوی موجود دیدند. کشورهای ایران و ترکیه نیز با توجه به فرآیند مدرنیزاسیون، حداقل چهار شباهت اساسی داشتند؛ نخست اینکه هیچ‌یک از دو کشور مستعمره غرب نشدند؛ دیگر آن که چالش و محرک اولیه ایده مدرنیزاسیون برای این دو کشور بیرونی بود؛ سوم اینکه هر دو کشور دارای یک حکومت از پیش مستقر و هم‌چنین فرهنگ غنی سنتی، مشتمل بر باورهای دینی، آداب ملی و هویتی تاریخی و افتخار آمیز بودند. چهارم آنکه انتقال قدرت نه به واسطه حمله نیروهای خارجی و یا خیزش عظیم توده‌های بیرون از حکومت، بلکه غالباً با هدایت و رهبری نخبگانی صورت گرفت که خود سابقه کارگزاری در حکومت پشامدرن را داشتند. انقلاب ترک‌های جوان و انقلاب مشروطه نمونه‌های مشخص اینگونه تغییرات هستند" [ارامکی و دلگشایی، 1390، 122]. در سال‌های پایانی حکومت این دو "دیدار رضاشاه در سال 1313 از ترکیه دارای معنای فرهنگی و سیاسی مهمی بود که بر چالش‌های مدرنیته و هویت ملی در ایران تأثیرگذار شد. از لحاظ داخلی این دیدار رسمی برای عموم مردم در کشور برنامه‌ریزی و طراحی شده بود و فرصتی بود برای ترکیه و ایران که نهادهای ملی جدید ساخته شده را در معرض دید دو ملت خویش قرار دهند" [سهیلی و دیبا، 1389، 33]. علیرغم تشابه‌های بسیار میان دو کشور در جریان اصلاحات پیش از جنگ جهانی اول و جریان مشابه مدرنیزاسیون آتاتورک و رضاشاه بر پایه ملی‌گرایی در ایران و ترکیه؛ شرایط اجتماعی و سیاسی ایران و ترکیه در دوران پایان حکومت آنان تفاوت‌هایی نیز داشت. جدول زیر شرایط ایران و ترکیه را در پایان دوره حکومت رضاشاه و آتاتورک مقایسه می‌کند.

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

جدول 1: مقایسه تطبیقی شرایط اجتماعی و سیاسی ایران در دوران پایان حکومت رضاشاه و آتاتورک

ایران	ترکیه	
استعمار	نفوذ هر چه بیشتر استعمار انگلستان به سبب کشف نفت و درگیری در جنگ جهانی دوم	کاهش نفوذ و توجهات کشورهای استعمارگر
اجتماعی	یکجا نشین شدن عشایر و تقویت شهرنشینی، پراکندگی جامعه و دشواری ایجاد هویت ملی	پیروزی در جنگ استقلال و از میان رفتن تکثر ملیتی و افزایش روحیه ملی‌گرایی
اقتصاد	افزایش چشم‌گیر درآمدهای نفتی و توجه به درآمد گمرکات و مالیات/ضعیف شدن مؤسسات خصوصی در رقابت با دولت	حمایت از سیاست اقتصاد آزاد، افزایش مؤسسات خصوصی
کشاورزی	بی‌توجهی به عرصه کشاورزی به سبب وجود عایدات سهل‌الوصول نفتی	حمایت از کشاورزی با تصویب قوانین حمایتی و تبدیل ترکیه به یک صادرکننده مواد کشاورزی در سال‌های پس از جنگ
طبقات اجتماعی	طبقه‌ی جدید زمین‌داران نظامی و تجار بزرگ وابسته به دولت و طبقه کارمندی	گسترش طبقه کارگری در بخش کشاورزی و تقویت بخش خصوصی
صنعت	پدید آمدن نخستین کارخانجات صنعتی، رشد صنعت نفت	رشد چشمگیر صنعت در عرصه‌ی کشاورزی و تقویت بخش خصوصی
مذهب	تقابل دولت با مذهب‌بیون و تقویت شدن جایگاه اجتماعی آنها	تقابل دولت با مذهب‌بیون و دین از بین رفتن جایگاه اجتماعی آنها پس از حذف جایگاه سیاسی عثمانیان
سیاسی	ناکامی دولت در تأسیس جمهوری و برقراری سلسله‌ی شاهنشاهی پهلوی	تأسیس جمهوری تک‌حزبی و حکومت حزب جمهوری خواه خلق

تشابه شرایط اجتماعی و سیاسی در ایران و ترکیه و سیاست‌های مشابه مدرنیزاسیون در دو کشور در کنار برقراری ارتباط سیاسی میان روسای دولت‌های ایران و ترکیه و روابط فرهنگی میان روشنفکران دو جامعه سبب شکل‌گیری گرایش‌های مشابه در معماری دو کشور گردید. این گرایش‌ها به دنبال بازنمایی دوران اقتدار تمدن ایران و ترکیه در آثار معماری بودند. در ایران معماری ملی‌گرا متأثر از کاوش‌های باستان‌شناسی با حضور دانشمندان شرق‌شناس و توجه ویژه رضاشاه به معماری ایران در دوران قبل از اسلام همراه بود و به گرایش معماری ملی باستان‌گرا شکل بخشید، که تلفیقی از عناصر و تزئینات معماری باستانی ایران با معماری معاصر بود و گاه‌گاه نشان‌هایی از معماری پس از اسلام نیز در آثار معماری دیده می‌شد. "معاصر با تحولات معماری در ایران در کشور ترکیه و در جستجوی هویت جدید در معماری و شهرسازی جمهوری ترکیه به دنبال آن بود تا از تصویر عثمانی رها گردد و نوعی از ملی‌گرایی در ترکیب با ایده‌های جمهوری خواهی خلق کند. در این زمان توسعه آنکارا به یک شهر مدرن حرفه معماری را به طور جدی به چالش کشید. به منظور حل این چالش رهبران جمهوری به سوی معمارانی که بعدها بنیانگذاران "نخستین جنبش معماری ملی" نام گرفتند روی آوردند" [Droudgar & Fahimfar, 2014:11].

شرایط اجتماعی و سیاسی در ایران در سال‌های 1940-80

برکناری رضاشاه در جریان اشغال ایران توسط انگلستان و روسیه و آغاز حکومت محمدرضاشاه به گفته یرواند آبراهامیان با دگرگونی نظام سیاسی از پادشاهی نظامی به پادشاهی ضعیف و گرفتار همراه بود. "در شانزده سال گذشته، قدرت کاملاً در دست‌های یک مرد متمرکز شده بود. اما در سیزده سال بعد، یعنی از سقوط سلطنت نظامی رضاشاه در شهریور 1320 تا آغاز سلطنت نظامی محمدرضاشاه در مرداد 1332، قدرت در بین پنج قطب جداگانه دست به دست می‌شد: دربار، مجلس، کابینه،

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

سفارتخانه‌های خارجی و مردم "آبراهامیان، 1377 : 208]. آزادی‌های سیاسی این دوران با آشوب و بی‌ثباتی در صحنه اجتماعی و سیاسی همراه بود. افزایش قدرت جبهه ملی به رهبری دکتر مصدق در جریان ملی‌شدن صنعت نفت، منجر به کودتای نظامی محمدرضا پهلوی با همکاری آمریکا و انگلیس گردید. تحولی که سبب اختلاف میان جبهه ملی و روحانیون و در نتیجه تضعیف گرایش‌های ملی‌گرا و گرایش‌های مذهبی در صحنه سیاست گردید.

دوران پس از کودتای 28 مرداد با افزایش نفوذ حکومت آمریکا و افزایش درآمد ارزی مملکت از برقراری جریان صادرات نفت که منجر به ارتباط اقتصادی گسترده‌تر ایران و غرب منجر گردید. "در این دوران افزایش جمعیت شهری و رشد آموزش عالی از مهم‌ترین عوامل افزایش طبقه متوسط جدید بود. افزایش درآمد و مصرف در شهر و زوال کشاورزی و روستاشینی و زندگی عشایری و ایلی، به مهاجرت جمعی روستاییان به شهرها انجامید. گسترش دیوانسالاری دولتی و تمرکز بیش از پیش تصمیمات اجرایی در تهران و مراکز استان‌ها موجب سیل مهاجرت از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ شد" [اکاتوزیان، 1385، 322].

در دوران پس از کودتا، طراحی برنامه‌های عمرانی با همکاری ابوالحسن ابتهاج رئیس بانک جهانی و بنیان‌گذار سازمان برنامه و بودجه و صفی‌اصفیا انجام پذیرفت و نخستین برنامه عمرانی برای سال‌های 58-1328 به اجرا درآمد. رشد فعالیت‌های هنری در دوران ثبات سیاسی با گسترش هنر سینما و ظهور مکاتب جدید هنری چون مکتب سقاخانه و هنر کاریکاتور همراه بود. در تقابل با جریان مدرنیزاسیون حاکم بر جامعه و گرایش‌های سیاسی غرب‌گرای حاکم، توجه هنرمندان ایرانی که دل در گرو فرهنگ بومی خود داشتند با تفکرات ضد غرب‌گرایی اندیشمندان همراه بود. کتاب مشهور جلال آل احمد با عنوان غرب‌گرایی از تأثیرگذارترین عوامل در نشر این جریان به شمار می‌رفت که در سال 1340 منتشر و در سال 1342 چاپ دوم آن متوقف گردید. "سال‌های 1342 تا 1352 خورشیدی دوره فرمانروایی مقتدرانه محمدرضاشاه است. دو عامل اصلی این دگرگونی بنیادین را ممکن ساخت. نخست اصلاحات ارضی، زمین‌داران را به عنوان یک طبقه اجتماعی مستقل از میان برداشته و قدرت اجتماعی-سیاسی ایشان را به دولت منتقل کرده بود. همزمان رویارویی دولت با مخالفان مذهبی و شکست آنها به کاهش نفوذ مستقل این گروه در امور اجتماعی و سیاسی کمک کرد و با دست گذاشتن دولت بر موقوفات دینی، شالوده قدرت اقتصادی ایشان تضعیف گردید. و دوم درآمدهای فزاینده نفتی که مستقیم به خزانه دولت سرازیر می‌شد. منابع مالی و ارزی مهمی را خارج از نظام اقتصادی داخلی در اختیار شاه فراری داد" [آزغندی، 1383، 165-161].

از سوی دیگر "شاه و روشنفکران او بسیار زود به این جمع بندی رسیدند که تولید یک نظام گفتمانی مشروع رمز بقای او خواهد بود. به همین لحاظ توجه به غرب و ایران باستان دستمایه‌های گفتمانی نظام حاکم را شکل بخشیدند. شاه خود تحت تأثیر مباحث شرق‌شناسان غربی به اتحاد و انسجام فرهنگی ایران و غرب معتقد بود" [آقاحسینی، 1385، 124]. آخرین نشانه‌های این ایدئولوژی از سوی محمدرضاشاه برگزاری جشن‌های 2500 ساله و تغییر تقویم ایران از خورشیدی به شاهنشاهی بود. در این زمان در حوزه فرهنگی و هنری "بحث‌ها اکثراً در جهت مبارزه با غرب‌زدگی و عدم سیطره روح غرب بر روح معنوی ایرانیان بود. افرادی چون دکتر علی شریعتی و دکتر سید حسین نصر و دیگر اندیشمندان از مجله‌های مختلف آن زمان، دل سپردن به غرب را در شأن ملت بزرگ ایران نمی‌دانستند" [اثبات ثانی، 1391، 50]. در این زمان به تعبیر دکتر اسلامی ندوشن در اثر گسترش اقدامات تجددخواهانه غربی، حکومت که همراه با نمادهایی از فرهنگ کهنسال استبداد به جامعه تحمیل می‌شد، سبب بیگانگی میان دستگاه حاکمه و مردم گردید.

شرایط اجتماعی سیاسی ترکیه در سال‌های 1940-1980

پس از مرگ آتاتورک درباره جانشین آتاتورک هیچ‌گونه اختلاف نظری بروز نکرد. عصمت اینولو افسر وفادار به آتاتورک که بیست سال از جنگ‌های استقلال تا نوسازی ترکیه همراه وی بود به عنوان رئیس جمهور و رئیس دائمی حزب جمهوری خواه خلق برگزیده شد. "وی طی سال‌های ریاست جمهوری خود دو بحران اساسی روبرو شد؛ این دو بحران عبارت بودند از جنگ جهانی دوم که کمتر از یکسال پس از قدرت رسیدن وی آغاز شد و تقاضای فزاینده برای انجام اصلاحات لیبرالی که پس از

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

جنگ مطرح شد" [شاو ، 657:1370]. در حالی که بسیاری از سیاستمداران ترک و از جمله طرفداران محافل جنبش پان ترکیسم ، متأثر از تفکرات نژاد پرستانه و به تقلید از حزب نازی آلمان خواهان پیوستن به ترکیه به متحدین در جنگ بودند ؛ حزب حاکم به رهبری اینونو که تجربه تلخ ترکیه در جریان جنگ جهانی دوم را از یاد نبرده بودند ، تا زمان قطعی شدن شکست آلمان از پیوستن به هر یک از طرفین درگیر خودداری کردند و با قراردادهای صلح و همکاری با طرفین درگیر امنیت ترکیه را حفظ کردند.

پایان جنگ در اروپا به مفهوم پایان جنگ برای ترکیه نبود. فشارهای شوروی برای پیوستن ترکیه به شرق و ادعاهای ارضی 1946 شوروی خطر تهاجم نظامی و گسترش جریان های کمونیستی را به همراه داشت و بحران اقتصادی پس از جنگ اقتصاد کشور را تضعیف کرده بود. در چنین شرایطی بار دیگر ناسیونالیسم برای ایجاد انسجام درونی و مقاومت در برابر فشارهای بیرونی در محافل سیاسی و اجتماعی تشکیل گردید . وجود این فشارها ترکیه را به قدرت نوظهور عرصه جهانی آمریکا سوق داد. " امنیت (ترکیه) با اعلام اصل ترومن (Doctrine Truman) و طرح مارشال که حاکی از کمک نظامی و اقتصادی دولت آمریکا بود، تضمین گردید، و در نتیجه موقعیت بین المللی ترکیه استحکام یافت و از مسئولیت سنگینی که در امر سرمایه گذاری داخلی داشت کاشته شد." [ارابینسون ، 126:1347] و به دنبال آن با پیوستن به معاهدات کشورهای غربی ، جایگاه این کشور در عرصه جهانی تثبیت شد . با گسترش طبقات اجتماعی در جریان سال های جنگ جهانی دوم و افزایش تقاضا برای آزادی های اجتماعی ؛ اینونو با برقراری برخی آزادی های لیبرال کوشید تا نشان دهد حکومت تک حزبی هنوز می تواند نیازهای همه گروه ها را مورد توجه قرار دهد . از آن جمله تشکیل احزاب جدید و از جمله حزب دموکرات و تاسیس چندین سازمان صنفی و کارگری ، تاسیس وزارت کار ، تدوین قانون مالیات بر درآمد شخصی و تصویب قانون اصلاحات ارضی در سال 1945 بود.

"دهه پنجاه قرن بیستم دوره تحولات عمده در بسیاری جهات در زندگی ترکی بود . پس از برقراری نظام دو حزبی در سال 1946 ، حزب دموکرات در انتخابات چهاردهم می سال 1950 به قدرت رسید . استراتژی های توسعه اکنون بر مبنای تاکید بر نقش بخش خصوصی بود. همان گونه که اسماعیل شم (Ismail Cem) گفته است ، دهه پنجاه به عنوان دهه تحول بورژوازی شناخته می شود" [Tapan , 1986:105]. طی این سال ها صنایع خرد در ترکیه تقویت و صنایع بزرگ تر تضعیف شدند . بازرگانان در شهر و مالکان زمین در روستا شرایط اقتصادی مناسب یافتند . با تمرکز ویژه دولت بر سیاست های پوپولیستی که منجر به توجه به اکثریت روستایی جمعیت ترکیه در سال های دهه 1950 گردید ، نخستین سال های این دوران از سوی مردم سال های تراکتور نام گرفت .تداوم مهاجرت به شهرهای بزرگ و سیاست های غلط خصوصی سازی بخش مسکن سبب ایجاد مشکلات عدیده در شهرهای بزرگ و پیرامون آن ها گردید . "طرح اصلاحات جدید فراوان بود ولی وعده هایی که داده می شد هیچ یک به نتیجه مطلوب نمی رسید. دولت مرتکب اشتباهات زیادی گردید... بحران اقتصادی به طور وحشتناکی به وجود آمد و مخارج ارتش نوین به حد اعلاء افزایش یافت" [پل رو ، 233: 1352].

در شرایطی که بحران های داخلی ترکیه را با مشکلات عدیده ای روبرو کرده بود . " در سیاست خارجی جهت گیری دوباره ترک های طرفدار غرب در سال های دهه 50 ادامه یافت. تأسیس ناتو (Nato) در سال 1949، درخواست ترکیه برای عضویت در آن در سال آینده را در پی داشت ... تعداد زیادی از پایگاه های ناتو و اتحادیه اروپا و تجهیزات آن ها در ترکیه واقع شدند. بین سال های 1948 تا 1964 کمک نظامی آمریکا به ترکیه در مجموع بالغ بر 2/5 میلیارد بود ، جدا از کمک های 1/5 میلیاردی اقتصادی که از غرب عاید ترکیه شد. ترکیه دهه 1950 بدون چنین ابزاری نمی توانست در هیچ یک از جنبه های اقتصادی و نظامی رشد را تجربه کند" [Vaughn Findley , 2010:309].

سرانجام پس از اعتراضات اقشار مختلف ، در 27 می 1961 ارتش با کودتایی که آن را "انقلاب نوین ملی" نامید ، زمام امور را به دست گرفت . "در مقابل کودتای نظامیان در سال 1960 و براندازی دولت عدنان مندرس هیچ مقاومتی صورت نگرفت. حتی استادان دانشگاه، دانشجویان و بقیه گروههای طبقه متوسطی که از اصلی ترین حامیان دموکرات ها در انتخابات

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

سال 1950 بودند در سال 1960 به نیروی اصل مخالف دولت مندرس بدل شدند. بورژوازی و طبقه متوسط خواهان دموکراسی در موقعیتی با برابر با زمینداران و کشاورزان نبودند" [ارجب زاده و فاضلی، 1391:87]. پس از کودتا کمیته وحدت ملی متشکل از ژنرال‌های ارتش قدرت را برای یک سال و نیم در اختیار داشتند و با تصویب قانون اساسی جدید دوران جمهوری دوم را در ترکیه آغاز کردند و پس از آن طی انتخابات سراسری قدرت را به حزب جمهوری خواه خلق سپردند.

در آغاز دهه 60 "متأثر از پیکارهای ایدئولوژیک در شرایط جنگ سرد "باشگاه روشنفکران" برای ارتباط و تبادل نظر بین ناسیونالیست‌ها و دین باوران افتتاح شد " [انتخابی، 1390: 117]. باشگاه روشنفکران دانش تاریخ را در خدمت سیاست به کار گرفت. طی این سال‌ها ناسیونالیست‌ها و دین باوران ترک در کانون روشنفکران به تفاهم رسیدند و مبنای این همراهی ایده‌ی سنتز ترک-اسلامی بود. هم‌چنین سال‌های دهه 50 و 60 متأثر از تحولات اقتصادی و حرکت ترکیه به سمت صنعتی شدن و جریان مدرنیزاسیون متداوم آن در دوره معاصر "مهاجرت به شهرها، کمبود مسکن و ذخایر کافی در پایتخت منجر به نوعی شهرنشینی شد که با نتیجه‌گرایی بی‌امان و منافع‌نظری عمل می‌کرد" [بالامیر، 2004:28]. در حالی که سال‌های آغازین دهه شصت، با افزایش آزادی‌های اجتماعی و برقراری برنامه مدون اقتصادی، صنعتی‌سازی سریع و توزیع عادلانه ثروت همراه بود. "بحران اقتصادی در سال‌های پایانی این دهه جرقه‌ای بر موجی از ناآرامی‌ها بود که با ناآرامی‌های خیابانی، اعتصابات کارگری و ترور سیاسی نمایان می‌گردید. جنبش‌های کارگری و دانشجویی جناح چپ شکل گرفت که با جناح‌های دست راستی و گروه‌های ملی ستیزه‌جو در تقابل قرار گرفت" [Zucher, 2004:258]. مشکلات پیش آمده سبب گردید تا در سال 1970 ارتش برای بار دوم به مداخله در امور سیاسی وادار شده و این بار کودتا به شکلی خفیف تر و تنها از طریق تهدید به مداخله نظامی تغییر در جناح‌های سیاسی را مدیریت کرد.

سال‌های میان کودتاها سه گانه در دهه‌های 60 و 70 با اوج‌گیری دوباره اندیشه‌های "پان ترکیسم" همراه بود. "پان ترکیسم در جمهوری ترکیه فقط جنبه فرهنگی نداشت و از دهه 1960 به این سو با گشایش محدود فضای سیاسی، گروه‌ها و احزاب پان ترکیست در عرصه‌ی سیاست نیز فعال شده‌اند. حزب حرکت ملی گرا به رهبری آلپ ارسلان تورکش (Alparslan Türkeş) پرآوازه‌ترین سازمان سیاسی این دوره است" [انتخابی، 1390: 121]. شرایط ترکیه در سال‌های پس از 1970 رو به افول بود. "سال‌های پس از 1973 بدترین سال‌ها برای ترکیه‌ای بود که توسط دولت‌های ضعیف و بی‌اراده رهبری می‌شد، که کاملاً دچار فقدان جهت‌گیری بودند. نه تنها اقتصاد مجبور بود از عهده شوک قیمت نفت در سال 1973 برآید، هم‌چنین مجبور بود ضربات ناشی از رکود اقتصادی اروپا که دیگر نیازی به نیروی کار اروپایی نداشتند را تحمل کند. معجزه اقتصادی اروپای دهه شصت که سبب رشد اقتصادی ترکیه شد با تزریق سرمایه از طریق وجوه ارسال کارگران و کاهش بیکاری از طریق صدور کارگرسبب رشد اقتصادی ترکیه شد. حال هر دو مشکل باید با دولت‌هایی روبرو شوند که اراده سیاسی برای انجام این کار ندارد" [Ahmad, 2002:176-177].

از نظر رشد جمعیت، بین سال‌های 1950 و 1980 جمعیت ترکیه از 21 میلیون نفر به 45 میلیون نفر افزایش یافت. "با وجود ناآرامی‌های سیاسی، دو دهه بین 1960 و 1980 پیشرفت‌های مهم و جدیدی را ملاحظه کرد: رشد صنعت و تجارت، ضرورت دیدگاه کثرت‌گرا و ایده‌های که طی آن معرفی شد، شکل‌گیری روش زندگی شهری همراه با ارزش‌ها و گرایش‌های ملازم آن و رشد هوشیاری اجتماعی که در تفکرات حاضر شیوع یافت. این موارد پس از زمینه‌های سازنده ایده‌های معماری دو دهه اخیر است" [Yucel, 2005:121]. رشد مصرف‌گرایی در میزان واردات کالاهای لوکس خانگی جهت خانه‌های طبقه مرفه جدید شهری کاملاً محسوس بود.

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

جدول 2: مقایسه تطبیقی شرایط اجتماعی و سیاسی ایران و ترکیه در سال‌های 1940-1980

ترکیه	ایران	
بحران سیاسی و اقتصادی سال‌های جنگ و پس از آن و گسترش ناسیونالیسم برای مقاومت در برابر فشارهای خارجی جان‌نیشینی اینونو به جای آتاتورک - برقراری آزادی‌های لیبرال پیوستن به غرب در طرح مارشال و ترومن در سال‌های پایانی دهه 40 پدید آمدن نخستین گرایش‌های دین‌باور و مخالف	گسترش آزادی‌های سیاسی و اجتماعی همراه با آشوب و بی‌ثباتی تداوم فرایند نوسازی به شیوه غربی لزوم استفاده از اتومبیل و خیابان‌کشی شهرها و بروز تکنولوژی نوظهور	دوره آغازین
به قدرت رسیدن حزب نوظهور دموکرات با سیاست‌های پوپولیستی اتحاد با غرب و اتحادیه اروپا - پیروی از الگوی آمریکایی در تمامی شئون - کمک‌های مالی و نظامی آمریکا تقویت بخش کشاورزی در راستای سیاست‌های پوپولیستی بی‌نظمی و اغتشاش و رکود اقتصادی و ترور سیاسی در سال‌های پایانی دهه 50 در اثر اشتباهات دولت	افزایش قدرت و نفوذ آمریکا در ایران تثبیت قدرت سیاسی شاه و افزایش درآمدهای نفتی افزایش جمعیت شهری و رشد آموزش عالی و افزایش جمعیت طبقه متوسط رشد فعالیت‌های هنری و فرهنگی ایجاد شکاف میان مخالفان ملی و مذهبی	دوره میانی
نخستین کودتای نظامی و تغییر قانون اساسی - آغاز جمهوری دوم و پس از آن کودتای دوم در 1970 و کودتای سوم در 1980 افزایش رشد اقتصادی در سال‌های دهه 60 و رکود اقتصادی و تورم بی‌سابقه در دهه 70 به همراه آشفتگی و ترور سیاسی افزایش هوشیاری اجتماعی - گسترش شیوه زندگی شهری برقراری حکومت‌های ائتلافی ضعیف گسترش صنعت و بازرگانی در دهه 60 - واردات کالاهای لوکس گسترش اندیشه‌های افراطی پان‌ترکیسم و گرایش‌های چپ و راست گسترش غیر قابل کنترل مهاجرت به شهرها	فرماندهی مقتدرانه شاه و افزایش درآمد‌های نفتی افزایش فعالیت‌های فرهنگی و هنری با توجه به هویت ملی و با محوریت غربزدگی گسترش طرح‌های دولتی - بحران مهاجرت به شهرها سرکوب مخالفان مذهبی توجه به غرب و ایران باستان در گفتمان سیاسی - برگزاری جشن 2500 ساله و تغییر تقویم خورشیدی به شاهنشاهی	دوره پایانی

معماری ایران در سال‌های 180-1940

سال‌های آغازین 1320-1332

در حوزه آموزش معماری " آغاز دوره ی پهلوی دوم در شهریور 1320 مصادف است با آغاز کار جدی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران که در سال 1318 تأسیس شده بود. این دانشکده به طور متمرکز عمل می کند و هنرمندان در رشته های مختلف هنری را از جمله رشته های تجسمی، مجسمه سازی، و معماری را گردهم می آورد که به طور بارزی در آینده ی هنر ایران موثر واقع می شود" [اصارمی، 1378: 15]. و بدین ترتیب روند آموزش معماری در ایران به روش مدرسه معماری بوزار فرانسه آغاز می گردد. هم چنین طی این سال ها در فضای باز سیاسی پدید آمده و گسترش انتشار مجلات و با توجه به توسعه جامعه معماران در ایران مجله "آرشیستکت" در سال 1325 به انتشار می رسد. رویکرد اصلی این مجله " اتخاذ موضع انتقادی در خصوص وضعیت موجود معماری و شهرسازی کشور در آن برهه از زمان است اما از لحن مقالات بر می آید که در کنار این انتقادات مشارکت فعال در ساخت و ساز کشور از راه تأثیرگذاری بر مدیران اجرایی از اهداف اصلی منتشرکنندگان این مجله بود" [مختاری طالقانی، 1390: 153]. در ادامه روند مدرنیزاسیون مطرح در معماری ایران در سال های پهلوی اول؛ پیشرفت تکنولوژی در سه زمینه حمل و نقل، تکنولوژی ساختمان و تکنولوژی لوازم و تجهیزات زندگی سبب ساز دگرگونی چهره معماری و شهرسازی ایران است. از عوامل تغییر نگرش در برخورد با مصالح و تکنولوژی ساختمان می توان به دو عامل اشاره نمود. اول: نگاه مدرنیستی که معماران را به سمت ساده سازی نماهای بیرونی و اجزای درونی سوق می دهد و دوم:

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

لزوم ساخت و سازهای سریع و ارزان. این دو عامل در کنار یکدیگر باعث شدند تا استفاده از مصالح و تکنولوژی جدید سرعت زیادی به خود بگیرد و شکل و بافت ساخت‌های جدید را به کلی متحول سازد. این ساده سازی در مصالح مصرفی و زمان ساخت ساز تغییر محسوسی را ایجاد می نماید که توسط معماران وقت بسیار پرطرفدار می گردد و به اقتضای شرایط اجتماعی و رشد سریع و یکباره ی جمعیت روز به روز گسترش می یابد. لذا برای مقابله با بحران جمعیت تکنولوژی حاصل زمینه ی به وجود آمدن نوعی از بناها را فراهم می کند که دارای احجامی قوطی شکل با سقف طاق ضربی هستند که به مدد تیر آهن و آجر اجرا می گردد.

"نگاه ملی گرایی که در زمان پهلوی اول بر پایه ی دیدگاه های غیرسنتی و تمایل به حکومت سکولار وجود داشت در زمان پهلوی دوم نیز پی گرفته می شود و در حضور این جریان، برای احیای فرهنگ کهن ایرانی و پلاش همه جانبه برای بزرگ نمایی آن است که جمعی از رجال سیاسی - فرهنگی، با عنوان حفظ و نگهداری ساختمان های تاریخی و پاسداشت مفاخر هنری و فرهنگی در سال 1301 خورشیدی گرد هم آمده و "انجمن آثار ملی" را تشکیل می دهند" ابانی مسعود، 1390: 1301]. این انجمن در راستای ایدئولوژی "بازگشت به خویشتن باستانی" با ساخت مقبره ابوالقاسم فردوسی در سال 1313 فعالیت خود را در حوزه معماری آغاز می کند. و در سال های آغازین پهلوی دوم با انجام اقدامات اولیه برای ساخت دو آرامگاه برای ابو علی سینا(شکل 1) و سعدی فعالیت خود را از سر می گیرد. آرامگاه بوعلی سینا طراحی شده توسط جوان ایرانی فارغ التحصیل دانشکده هنرهای زیبا، هوشنگ سیحون، آغازگر تحولی در معماری معاصر ایران می گردد که وحید قبادیان آن را معماری نوین ایرانی می نامد.

سال های میانی 1332-1342

پس از عملکرد مفید و موثر دانشکده هنرهای زیبا در سال های آغازین دوره پهلوی اول " رویداد دیگری در عرصه ی معماری در سال 1339 رخ داد که تاسیس دومین دانشکده ی معماری ایران در دانشگاه ملی شهید بهشتی کنونی بود" [مختاری طالقانی، 1390: 133]. نظام آموزشی حاکم بر دانشگاه ملی (شهید بهشتی کنونی) که از آغاز با حضور اساتید فارغ التحصیل ایتالیا همراه بود با روند آموزش در مدرسه هنرهای زیبای تهران تفاوت چشمگیری داشت.

سال های 1332 تا 1342 سال های گسترش معماری مدرن به سبک بین الملل و سال های پیشرفت و توسعه تکنولوژی در آثار معماری به شمار می رفت. " معماری این دوره تغییر اساسی در طرز تفکر معماران داخلی، عملکرد و تکنولوژی ساخت ایجاد کرد و دیگر رفته رفته معماری ایران با گذشته خود فاصله بسیار گرفت. این فاصله از نظر برونگرایی عملکردی و بلند مرتبه سازی اقدام جدیدی بود که تا آن زمان توان ساخت چنین بناهایی در ایران وجود نداشت" [اثبات ثانی، 1391: 50]. نمونه های کاملی از معماری مکعبی به سبک بین الملل چون هتل هیلتون(شکل 2) (استقلال کنونی) به طراحی راگلان اسکوایر به همراه جمعی از معماران ایرانی و نیز ساختمان مرکزی بانک سپه به طراحی هوشنگ سیحون نمونه های عالی این سبک در معماری معاصر ایران به شمار می روند. ساخت این بناها با توجه به رشد درآمدهای نفتی، حضور و نفوذ امریکا در ایران در عرصه های اقتصادی و سیاسی امکان پذیر گردیده بود.

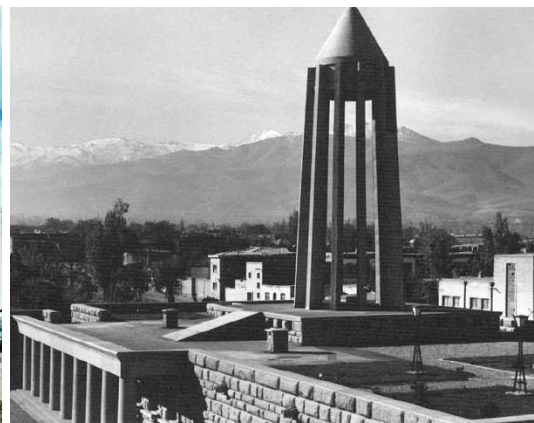
کم رنگ شدن نقش معماران خارجی در معماری ایران با جایگزینی معماران ایرانی چون هوشنگ سیحون، عبدالعزیز فرمانفرمایان و محسن فروغی در عرصه آموزش معماری و ساخت بناهای دولتی و خصوصی به جای معماران برجسته ای چون مارکف، گورکیان، وارطان هاوانسیان، آندره گدار، ماکسیم سیرو و رولان دوبرول در معماری ایران همراه بود. "عبدالعزیز فرمانفرمایان را می توان پدر مهندسان مشاور ایران نام نهاد. او اولین بنیانگذار دفتر مشاورین ایرانی بوده است که در مقیاس بین المللی فعالیت داشته است. وی در زمانی به عرصه ی معماری ایران پا می گذارد که طبق گفته ی خودش طراحی جزئیات و یا نقشه های فنی در ایران جایگاهی نداشته اند. و عمده کارهای بزرگ دولتی در انحصار مهندسیین و شرکت های خارجی بوده است." [مقتدر، 1382، 58]. در زمینه چاپ مجلات معماری پس از توقف چاپ مجله آرشیتکت در سال 1327، سیزده سال بعد در سال 1340 مجله "معماری نوین" به سرپرستی وارطان هاوانسیان شروع به کار می کند و در

سال 1341 مجله دیگری به نام " هنر و مردم" با هدف آشنا کردن عامه مردم با فرهنگ و هنر ایران منتشر می شود و سومین مجله با عنوان " هنر و معماری" در سال 1348 توسط عبدالحمید اشراق انتشار می یابد .

سال های پایانی 1342-1357

دهه ی 40 بسیار مهمی در همه ی زمینه های فرهنگی و هنری به حساب می آید. در بهمن سال 1341، مدرنیزاسیون از بالا (دولت و طبقه حاکم) در دستور کار قرار می گیرد. در پس این تصمیم ، دولت پهلوی چه در مقیاس ملی و چه در مقیاس شهری، طرح های چشمگیری را دنبال می کند که به سرعت قابل اجرا باشند . دولت بر آن می شود که چهره ای از جهش و توسعه اقتصادی را مطرح کند که همسو و هماهنگ با دگرگونی های جهان سرمایه داری در سال 1960 باشند. در این دوره با افزایش مهاجرت از روستاها به شهر موضوع تولید مسکن نبود به یک نیاز جدی در عرصه معماری و شهر سازی بدل گردید . در پاسخ به این نیاز برنامه ریزی دولت به توسعه کلانشهرها و طرح های انبوه سازی مسکن و طراحی شهرک های اقماری متوجه گردید . مجموعه اکباتان به عنوان بزرگترین پروژه مسکن در سال های 1340 طراحی شده توسط معمار آمریکایی جردن گروزن نمونه عالی معماری مدرن به سبک بین الملل در ایران به شمار می رود.

در بخش آموزش معماری با شکل گیری و تثبیت دانشگاه ملی در عرصه آموزش معماری روبرو هستیم . هم چنین در این دوران ملکه جدید ایران " فرح پهلوی هم خود و هم از طریق رئیس دفترش سید حسین نصر یا از طریق رضا قطبی از عوامل تاثیر گذار بر روشنفکری دهه ی چهل بود. به خصوص پس از تاسیس دفتر مخصوص فرح ؛ او به عنوان یک کارفرمای آگاه بر معماری روز [...] در زمینه ی هنری و بعضی از طرح های عمرانی فعالیت داشت [اثبات ثانی، 1390، 51]. با توجه به نگرش های جدیدی که در زمینه های مختلف هنری و فرهنگی از جمله معماری در جامعه آن روز به وجود آمده بود و تداخل و تقابل آراء مختلف در یافتن راه درست و دیدگاه مناسب در برخورد با سنت و مدرنیته ، موجب آن شده بود تا در پی یافتن پاسخی برای این سوالات؛ تعامل معماران شاخص ایرانی و بهره بردن از دیدگاه نخبگان معماری آنروز در جامعه جهانی ، به عنوان راه حل شناخته شده با حمایت مستقیم دفتر فرح پهلوی در شهریور 1349 (1970م) "نخستین کنگره بین المللی به نام " امکان پیوند معماری سنتی با شیوه های نوین ساختمانی " برگزار شود . در این کنفرانس هجده نفر از معروف ترین معماران جهان در آن روز مانند لویی کان (louis kahn) ، پل رودلف (Paul Rudolph) و باک مینیستر فولر (Buckminster Fuller) و ژرژ کاندلیس (George Candilis) حضور داشتند [آبادیان، 1392، 265]. دومین کنگره بین المللی در سال 1353 در شیراز با عنوان "نقش معماری و شهرسازی در کشورهای در حال صنعتی شدن" و پس از آن یکی از منحصر به فردترین کنگره ها با عنوان کنگره ملی زنان معمار جهان در سال 1355 در رامسر با حضور الیسون و پیتر اسمیتسون (Alison & Peter Smithson) برگزار گردید.

شکل 1- آرامگاه بو علی سینا (تصاویری زیبا از دوران قاجار و پهلوی: امیر قربانی، 1392) شکل 2- هتل هیلتون (همان)

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

هم چنین نگاه سید حسین نصر به عنوان یک متفکر دینی با نگاهی عرفانی که سعی بر تبیین یک گفتمان سنتی در مقابل جو غربزده آن سال ها داشت قابل توجه است. از جمله تاثیر گذاری های وی بر معماری " کتاب حس وحدت : سنت عرفانی در معماری ایرانی ... توسط نادر اردلان و لاله بختیار به زبان انگلیسی در سال 1973 میلادی (1352 خورشیدی) به چاپ رسید . کتاب در اصل خوانش اندیشه های نصر است که در حیطه معماری صورت گرفته است " [بانی مسعود، 1390، 271]. در عرصه عملی معماری پروژه های شاخص اردلان چون مدرسه عالی مدیریت بازنمود نظریات مطرح شده در این کتاب به شمار می رود . طی این سال ها حضور معماران خارجی به معماران مشهور بین المللی که از طریق تبلیغات یا کنگره های بین المللی با معماری ایران آشنا شده بودند و در تک پروژه های سفارش شده بخش خصوصی یا دولتی محدود می شود . فعالیت معماران ایرانی فارغ التحصیل داخل نظیر هوشنگ سیحون و حسین امانت در عرصه معماری در کنار معماران ایرانی تحصیل کرده خارج نظیر کامران دیبا ، نادر اردلان ، علی سردار افخمی در طراحی پروژه هایی که گونه ای جدید از معماری مدرن را در تلفیق با معماری ایرانی به نمایش می گذاشتند در این دوره مورد توجه است . در حالی که قبادیان این نوع معماری را که در آن " سنت و نوگرایی هم تراز یکدیگر در طرح کالبدی بنا لحاظ شده است " [قبادیان، 1392، 267] معماری نوگرایی ایرانی می نامد. بانی مسعود این نوع معماری را چنین توصیف می کند . " جریانی به موازات معماری مدرن که از پیش حاکم بوده است به وجود می آید که با حمایت معماران تحصیل کرده ایران ، چه در خارج کشور و چه فارغ التحصیلان دانشگاه روبرو می شود و ما حاصل آن صورت ایرانی معماری مدرن بود که با عنوان معماری "شبه مدرنیستی" نام گذاری گردید " [بانی مسعود، 1390، 267]. پروژه های معماری کامران دیبا چون موزه هنرهای معاصر تهران و فرهنگسرای نیاوران و نیز برج شهید (آزادی) به طراحی حسین امانت در کنار بسیاری آثار ارزنده دیگر در این دوره ، زیر مجموعه این سبک قرار می گیرند .

معماری ترکیه در سال های 1940-1980

سال های آغازین 1940-1950

تنها دو سال پس از مرگ آتاتورک معماری ملی بار دیگر در ترکیه فراگیر شد. از میان معماران ترک " در سال های 1930 سداد الدم (Sedad Eldem) رهبری آن چه "جنبش ملی معماری" خوانده می شد را به عهده گرفت تا معماری مکعبی اگلی (Egli) و هولز میسر (Holzmeiser) را به چالش بکشد . تحت رهبری وی یک سمینار معماری ملی در سال 1934 در دانشگاه استانبول برگزار گردید . پس از گذشت چندین سال ، این سمینار به تعهدی نمادین برای مطالعه نمونه های نجات یافته خانه های سنتی چوبی تحول پیدا کرد " [Bozdogan & kasaba , 2001:263] . در سال های پس از 1940 در اثر شور و التهاب ملی گرایانه مطالعه معماری مسکونی بومی ترکیه تبدیل به یک عرف در آموزش معماری شد . در کنار الدم نقش برونو تائوت در سال های کوتاه حضورش در معماری ترکیه بسیار تاثیر گذار بود . " دلایل متعددی در ظهور مجدد ملی گرایی در معماری ترکیه مطرح می شود که می توان به تعدادی از آن ها به شرح زیر اشاره کرد . 1- بحران اقتصادی ناشی از جنگ جهانی دوم و عدم ورود مواد و مصالح ساختمانی نظیر فولاد ، شیشه و سیمان که از ضروریات ساخت و ساز مدرن بودند... 2- تاثیر روانشناختی جنگ جهانی دوم که احساس همبستگی و ایستادگی در برابر فشارهای خارجی را ایجاد کرد ... 3- حمایت ساختمان ها و وزارت خانه های مربوط از وضع قوانینی که بتواند سبک معماری ترکی به منظور حفظ هماهنگی و یکنواختی در سیمای شهری ایجاد کند . 4- برگزاری سمینار معماری ملی در سال 1934 توسط سداد الدم 5- مستحکم شدن روابط آنکارا با اتحاد جماهیر شوروی و ایتالیا که موجب گردید این دو کشور به تبلیغ دستاوردهایشان در زمینه ملی گرایی نوین خود بپردازند " [Batur , 2005:33-37] .

برگزاری نمایشگاه معماری فاشیستی ایتالیا و نمایشگاه معماری فاشیستی آلمان در 1934 معماران را تحت تاثیر رویکردهای یادمان گرایی در معماری قرار داد . ترکیه جمهوری خواه ، در پرهیز از بازنمایی معماری مذهبی عثمانی که بر

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

خلاف اندیشه‌های حکومت لاییک بود خانه‌های سنتی عثمانی را به عنوان نماد معماری مدنی عثمانی با توجه به ویژگی‌های خردگرایانه نهفته در آن به عنوان نماینده ملت ترک در جهان معاصر می‌ستود. از سوی دیگر از نگاه سیاستمداران " دوره سلجوقی قابل پذیرش تر و مثمر ثمر تر بود. و به دلیل نظریه تعمیم تاریخ ترک، تمامی مسیرهایی که به تمدن‌های هیتی و بین‌النهرین باز می‌گشت؛ اکنون این امر امکان پذیر بود تا در جستجوی یادمان‌گرایی به این دوران‌ها رجوع کرد. همان گونه که در مورد مقبره آتاتورک مشاهده می‌شود [Tekeli, 2005:22].

به عقیده تکلی چهار رویکرد مجزا در معماری این دوره قابل تشخیص است. نخست رویکرد منطقه‌گرا که طبق آن معماران باید ضمن استفاده از مصالح بومی و در نظر گرفتن شرایط اقلیمی به تداوم فرهنگی در معماری توجه کنند. دانشکده زبان، تاریخ و جغرافیا دانشگاه آنکارا به طراحی برونو تائوت (Bruno Taot) نمونه این‌گرایش به شمار می‌رود. دومین رویکرد می‌تواند معماری نوستالژیک نامیده شود. این رویکرد به دنبال درخشان‌نمایی گذشته بود و سعی بر آن داشت تا نشان دهد ارزش‌های گذشته هنوز معتبرند. "گابریل (Gabriel) معتقد است که خانه‌های استانبول در واقع مدرن هستند و اگر تنها چوب با بتن جایگزین گردد نتیجه سودمندتری نسبت به معماری کوبیسم می‌دهند" [Ibid, 2005:22]. دانشکده علوم و ادبیات استانبول (شکل 3) و قهوه‌خانه شرقی اثر سداد الدم نماینده این‌گرایش به شمار می‌روند. سومین رویکرد رویکرد پوپولیستی است که به جای طبقه مرفه استانبول از آناتولی برمی‌آید که بر ارزش‌های زندگی متداوم و ناشناخته آناتولی اشاره می‌کند. نظریات اولسنر (Oelsner) در خلق دوباره الگوهای زندگی آناتولیایی در طرح‌های شهری و برخی خانه‌های ویلایی امین اونات (Emin Onat) نماینده این‌گرایش به شمار می‌رود. چهارمین رویکرد که میهن‌پرستی (chauvinist) نامیده می‌شود، بر بزرگنمایی و یادمان‌گرایی در بنا تاکید می‌کند. مقبره آتاتورک نماینده این رویکرد به شمار می‌رود.

قانون 1934 که در سال‌های در هماهنگی بناهای دولتی به سبک معماری ملی و گسترش منطقه‌گرایی بسیار موثر بود. متن قانون کاملاً آشکار بود. "وزارت باید سبک معماری ترکی را برای حفظ هماهنگی ویژه محیط پیرامونی توسعه دهد" [Alsac, 2005:95]. یک هیأت ژوری برای مشخص کردن این سبک معماری و مدیریت برگزاری مسابقات معماری که طرح‌های پیرو این رویکرد را مورد توجه قرار می‌داد تشکیل گردید که پل بوناتز چهره سرشناس دومین جنبش ملی معماری در آن حضور داشت.

سال‌های میانی 1950-1960

سال‌های دهه 1950 سال‌های عبور ترکیه از بحران پس از جنگ و سال‌های ظهور حزب جدید دموکرات، به عنوان حزب حاکم در ترکیه با دیدگاه‌های پوپولیستی در صحنه سیاست ترکیه بود. "سال‌های 1950 آمریکایی شدن را در عرصه ساخت و ساز و حیات فرهنگی به موازات چرخش به سوی مفهوم "غرب" در حوزه اجتماع به وضوح نشان می‌دهد. " [بالامیر، 1382، 24]. طی این سال‌ها "جستجوی معماری نوین در غرب از یک سو و درخواست‌های جدید برآمده از تغییرات سیاسی از سوی دیگر، سبب گردید معماران ترک جستجو برای معماری ملی را محدود کنند" [Tekeli, 2005:24]. از جمله موارد تاثیرگذار بر معماری این دوره از نگاه تاپان، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. "نخست رشد سریع شهرها که سبب نیاز به طرح‌های جامع شهری می‌گردید. دوم آن که گسترش صنعتی سازی ساختمان برای پاسخگویی به نیازها به سرعت اتفاق می‌افتاد و سوم یک قانون حکومتی در مجلس کبیر ملی در سال 1951 مصوب شد تا فعالیت‌های معماری را نظم و ترتیب بخشد. وزارت کارهای عمومی ضوابط جدیدی را برای طراحی و مسابقات معماری مصوب نمود و نهایتاً اتحادیه معماران ترک (Chamber of architects of Turkey) طی قانون 6235 در سال 1954 ایجاد گردید" [Tapan, 2005:107-108]. مهم‌ترین بنای این دوره بدون شک هتل هیلتون استانبول است. این هتل که توسط S.O.M با همکاری سداد الدم به عنوان مشاور محلی طراحی گردید، به سرعت به نماد مدرنیسم آمریکایی پر شکوه بر فراز تپه ای در موقعیتی شاخص در استانبول تبدیل گردید. پلان و نمای مدولار با حجم مکعبی و ساختار بتنی نمایان در سال‌های پس از آن الگوی بسیاری بناها در ترکیه از جمله هتل سینار (Cinar Hotel) و تالار شهر استانبول به طراحی نوزت ارول (Nevzat Erol) گردید. " این پروژه

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

همچنین نمونه ای از نقش معماران آمریکا در سیاست های جنگ سرد است ، زمانیکه ساختمان سفارت آمریکا و هتل هیلتون به عنوان ابزار تصویری قدرتمندی که تصور مثبتی از آمریکا خارج از مرزهای این کشور نشان می داد [Bozdogan & Ackan , 2012:116]. طی سال های پایانی دهه 1950 توسعه شهرهای بزرگ ترکیه در جریان افزایش جمعیت و گسترش شهرنشینی ، به پدید آمدن مدرنیسم مقاطعه کار در بلوک های مسکونی مکعبی پروژه هایی چون توسعه آتاکوی و گسترش خانه های نامنظم غیر قانونی در حاشیه شهرهای بزرگ منجر گردید که در سال های بعد جکوندو (geckondu) خوانده شد . در سال های پایانی این دهه و سال های آغازین دهه 1960 "متاثر از سخنرانی های معماران برجسته بین المللی چون رالف گاتبرد (Rolf Gutbord) در دانشکده فنی خاورمیانه در سال های 1957-1959 نمونه هایی از معماری ارگانیک پدیدار گشت" [Tapan , 2005:107]. بهترین نمونه از این آثار هتل شرآتون استانبول به شمار می رود. در حوزه آموزش معماری تاسیس دانشکده فنی خاورمیانه که بر اساس مدل دانشگاه های آمریکایی بنا شد و در آغاز دانشگاه پنسیلوانیا با آن همکاری می کرد. همکاری این دانشکده با دانشگاه های بین المللی معماری در اروپا و آمریکا به گسترش یک بین الملل در معماری ترکیه کمک می نمود .

سال های پایانی 1960-1980

متاثر از جریان چند حزبی حاکم بر جامعه در سال های 1960-1980 ، به عنوان سال های پر التهاب مابین سه کودتا و آزادی بیان و کثرت گرایی در اندیشه های اجتماعی ، نوعی گسستگی و چندصدایی در معماری این سال های ترکیه مشاهده می شود . با افزایش هوشیاری اجتماعی " تلاش ها برای قراردادن معماری بر پایه دانش های اجتماعی چند برابر شد ، به ویژه از طریق برنامه ریزی های معماری در دپارتمان طراحی شهری و منطقه ای دانشکده فنی خاورمیانه" [Tekeli , 2005:27]. به موازات افزایش تقاضا برای ورود به دانشکده های معماری و افزایش نقش اتحادیه معماران در کنترل حقوق حرفه ای و کنترل فعالیت های ساختمانی "در سال های پایانی دهه 1960 ، مدارس و دانشکده های جدید معماری در ازمیر (Izmir) ، استانبول ، آنکارا ، ترابزن (Trabzon) ، کونیا (Konya) و ادرنه (Edirne) تاسیس شد. اما افزایش تعداد معماران با پرتلازی شدن حرفه معماری همراه بود ... (به دنبال بحران اقتصادی) در میانه دهه 1970 بیکاری در میان معماران به یک مشکل جدی بدل گشت" [Yucel , 2005:122]. به دلیل آشفتگی سیاسی طی این سال ها و عدم استقرار قدرت سیاسی با ثبات با برنامه تدوین شده و به موازات آن رشد اقتصادی و صنعتی در ترکیه در سالهای دهه 1960 و اوایل دهه 1970 اکنون شرکت های هولدینگ و بانک ها به کارفرمای اصلی جامعه معماری بدل گشته بودند . " تعداد زیادی ساختمان های صنعتی در شهرها طی این دوران به خصوص در استانبول ، ازمیت (Izmit) و آدانا (Adana) طراحی و ساخته شدند که در میان آن ها ، پروژه هایی که توسط دوغان تکلی (Dugan Tekeli) و سامی سیزا (Sami sizza) طراحی شدند ، استاندارد برای ساختمان سازی صنعتی در ترکیه محسوب می شدند" [Bozdogan & Ackan , 2012:189].

طی این دوران " نقد اجتماعی به فرم تنها خود را به دو مورد محدود کرده بود . نخست در خلق آن چه " معماری ملی جدید" نامیده می شد و به شکل اجتناب ناپذیری به دو جنبش معماری ملی قبلی باز می گشت و آن ها را در بافت اجتماعی تدارک می دید . دوم جستجوی یک سنتز نظری جدید که آرمان ساختارگرایان بود و از طریق اثر ساختارگرایان بر تفکر مارکسیست اثر گذار بود" [Yucel , 2005:123]. در سال های این دوره " معماران معروف و طراز اول اواخر دهه 1960 و 1970 از سبک بین الملل به انواع مختلف معماری ارگانیک و بروتالیسم نو روی آوردند . شکل منظم و نوی هر دو این ها به زودی از جانب الگوهای روند کلی معماری پذیرفته شد و این از طریق فرمول های مختلف انجام گرفت: استفاده از شکل های هندسی نامتعارف در در نقشه کشی و یا تبدیل اشکال بزرگ پراکنده به مجموعه های کوچک تر سردرها با پنجره های زیاد برای نشان دادن ترتیب واحدی.موسسه بیمه اجتماعی سداد الدم که چنین فرمول هایی را در برداشت، الگوی بسیاری ساختمان ها در دهه های بعدی بود" [ابالامیر، 1382 ، 30]. (شکل 4) تورگات کانسوار (Turgat Cansevar) معمار تاثیر گذار دیگر این دوره که نگاهی پدیدارشناسانه به موضوع تاریخ در معماری داشت در بنای مجمع تاریخ ترکیه (شکل 5) موفق به خلق

اثری شاخص برگرفته از الگوی مدارس عثمانی شد، که به عنوان نماد سبک معماری تاریخ گرا در این دوره مطرح شد. اثر دیگر وی موزه روباز کاراتپه به عنوان گرایش نومنتطقه گرایی در آثار این دوره به شمار می رود. نمونه های بسیار کامل از معماری ارگانیک و معماری بروتال در ساختمان های مختلف دانشگاه فنی خاورمیانه به طراحی بهروز و آلتوگ سینیچی سبب فراگیر شدن این رویکردها در دیگر آثار معماری در ترکیه گردید. یادمان گرایی جدید در این دوره از طریق نمایش تکنولوژی و بهره گیری از ارتفاع در ساخت برج های شهری در این دوره در بنای آی اس بانک و برج اداکوله آغاز گردید و در بسیاری نمونه های دیگر دنبال شد. افتتاح پل بغاز (Bogaz) که شرق و غرب و آسیا و اروپا را به یکدیگر مرتبط می نمود، به نماد افتخار ترکیه در این دوران تبدیل شد. جدول ذیل مقایسه تطبیقی معماری ایران و ترکیه در سال های میان 1940 تا 1980 را نشان می دهد.

شکل 3- دانشکده علوم استانبول (ماخذ: نگارندگان) شکل 4- موسسه بیمه اجتماعی (ماخذ: نگارندگان) شکل 5- مجمع تاریخ ترکیه (ماخذ: سایت بنیاد بین المللی آقاخان)

جدول 3: مقایسه تطبیقی معماری ایران و ترکیه در سال های 1940-1980

دوره	ایران	ترکیه
دوره آغازین	نقش معماران فرانسوی در مدیریت آموزش و حرفه معماری انتشار مجله آرشیستیک پیشرفت تکنولوژی و ساده سازی ساختمان ها با حذف تزیینات و کاستن از جزئیات ساخت ساختمان های قوطی شکل با تیر آهن و طاق ضربی انجمن آثار ملی و ساخت بنای مقبره بزرگان هنر و ادبیات آغاز کار جدی دانشکده هنرهای زیبا	نقش معماران آلمانی زبان در مدیریت آموزش و حرفه معماری بحران اقتصادی ناشی از جنگ و محدودیت واردات کالاهای ساختمانی حمایت دولتی از طرح هماهنگ ترکی برای ساختمان های دولتی پذیرش معماری هیتی و اراتو و سلجوقی به عنوان معماری ترک ها دومین جنبش معماری ملی با محوریت خانه های سنتی عثمانی و معماری مدنی و بومی آناتولی برگزاری مسابقات معماری و نقش پل بوناتز در رهبری مسابقات محوریت مطالعه معماری بومی و خانه های سنتی در آموزش معماری
دوره میانی	کاهش نقش معماران خارجی گسترش معماری به سبک بین الملل تاسیس اولین مشاور ایران توسط عبد العزیز فرمانفرمایان برونگرایی عملکردی و بلند مرتبه سازی در بافت شهری انتشار مجله معماری نوین و مجله هنر و مردم تاسیس دانشگاه ملی بر اساس الگوی ایتالیایی کمبود مسکن و گسترش شهرها	در دست بودن روش های ساخت و فرم های غربی- توسعه خانه های گران قیمت شهری- رواج مدرنیسم بین الملل رواج مدرنیسم آمریکایی به تقلید از هتل هیلتون ارتباط معماری با هنرهای پلاستیک (نقاشی، مجسمه سازی و...) گسترش شهر ها و رواج مدرنیسم مقاطعه کار و شکل گیری شهرک های غیر قانونی حاشیه ای (جکوندو) قانون سال 1958 برای مدیریت ساختمان سازی و تعاونی ها رواج ساخت خصوصی مسکن و خانه های بساز و بفروشی تخریب بافت های تاریخی به دلیل گسترش بزرگ راه های شهری

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

تاسیس اتحادیه معماران و تاسیس دانشکده فنی خاورمیانه بر اساس الگوی آمریکایی		
افزایش هوشیاری اجتماعی و تاثیر دانش اجتماعی بر معماری شرکت های هولدینگ و بانک ها و بخش خصوصی به عنوان کارفرما صنعتی سازی ساختمان و طراحی ساختمان های صنعتی تکثیر گرایبی در گرایش های معماری در میان معماران طراز اول افتتاح پل بغاز و مسجد کجاطپه افزایش جمعیت دانشجویان و دانشکده های معماری و بحران بیکاری در معماران - اختلاف نظر گرایش های چپ و راست در آموزش معماری	افزایش فعالیت های فرهنگی و هنری و معماری گسترش طرح های ملی دولتی گسترش کلان شهر ها و طراحی شهرک های اقماری و طراحی طرح های جامع شهری نقش فرح پهلوی و سید حسین نصر در روشنفکری معماری گسترش سبک معماری نوین ایرانی با تلفیق سنت و معماری مدرن برگزاری کنگره های بین المللی معماری حضور معماران مطرح جهانی در تک پروژه ها	دوره پایانی

نتیجه گیری

بررسی تفصیلی جداول 2 و 3 نکات مهمی را در مقایسه معماری معاصر ایران و ترکیه و عوامل زمینه ساز آن ها در دوره های سه گانه یاد شده مشخص می کند. نخست آنکه شدت نوسانات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در ایران نسبت به ترکیه به خصوص در دوره های میانی و پایانی خفیف تر است و این به دلیل برقراری متداوم نظام سیاسی مبتنی بر قدرت شاه در این دوران و نقش درآمدهای نفتی در حفظ ثبات اقتصادی کشور است. نکته قابل توجه دیگر عدم تطابق فراز و فرود شرایط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی دو کشور در دوره های سه گانه یاد شده نسبت به سالهای پیش از دوران مورد مطالعه - که ایران و ترکیه تقریباً در شرایط مشابه به سر می بردند - است که این امر سبب گردیده بروز جریانات معماری و شهرسازی در این دو کشور طی این دوران مطابقت عینی نیابند. از سوی دیگر دغدغه دستیابی به معماری خودی و برخوردار از هویت ملی در آثار هر دو دوره در زمان بروز آزادی های سیاسی از سوی نخبگان مشخص است. در سال های پایانی دهه سوم شاخه ای از معماری کثرت گرای ترکیه در این دوران به رهبری سداد الدم و تورگات کانسوار در جستجوی ارزش های سنتی، تاریخی و منطقه ای در معماری و آمیختن آن با معماری نوین نتیجه ای مشابه آنچه که در آثار معماران ایرانی در گرایش معماری نوگرایی ایرانی مشاهده می شود آرایه می کند که به سبب وحدت واژگان به کار رفته در آن می تواند معماری نوین ترکی خوانده شود. در حالی که این گونه معماری در ایران با حمایت های دولتی به شکل گسترده ای در میان معماران رواج می یابد در مورد ترکیه این آثار به شاخه ای از نخبگان جامعه معماری محدود می شود. از سوی دیگر اهمیت بخش خصوصی در سفارش پروژه های معماری و صنعتی سازی ساختمان به شکل انبوه و گسترش معماری صنعتی کارخانه ها با توجه به اقتصاد دولتی مبتنی بر درآمدهای نفتی در ایران مشاهده نمی شود.

بروز جریان مشابه پیروی از معماری به سبک بین الملل در سال های میانی متأثر از تبلیغات وسیع در عرصه بین الملل در دو کشور کم و بیش مشابه است، اگر چه این روند در ترکیه با تقاضا و حمایت دولتی روبروست. در حالیکه بازگشت به معماری ملی از سوی سیاستمداران و جامعه ترکیه در دوران آغازین به شکل یک اجبار بروز میکند، چنین روندی در مورد معماری ایران مشاهده نمی شود. بروز بحران مسکن در شهرها در دو کشور تا اندازه ای مشابه است در حالی که اثرات مخرب آن بر حاشیه شهرها در مورد ایران بسیار خفیف تر است. در حالیکه در سال های پایانی بحران افزایش جمعیت معماران و بیکاری در میان آنان به یک مشکل حرفه ای تبدیل می شود در مورد ایران علیرغم عدم حضور اتحادیه صنفی منسجم نظیر اتحادیه معماران در ترکیه، در نتیجه سیاست های صحیح در آموزش معماری چنین معزلی پدیدار نمی گردد.

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

References:

- [1] TAPAN. METE international style: liberalism in architecture (2th ed.): Published in Modern turkish Architecture by Renata Holod and Ahmet Evin .University of Pennsylvania Press; 2005.
- [2] اتابکی، ت. دولت و فرودستان : فراز و فرود تجدد آمرانه در ایران و ترکیه، انتشارات ققنوس، 1390.
- [3] سهیلی، ج.، دیباد. تاثیر نظام های حکومتی در ظهور جنبش های ملی گرایانه معماری ایران و ترکیه ، فصلنامه باغ نظر، شماره 14، صص 27-44 ، 1389.
- [4] Doroudgar A, Fahimfar A. Recognition of Governmental Nationalist Policies Role in the Rise of National Architecture Movements in Turkey and Iran(1920-1950CE). American journal of Social Sciences, Art and Literature; 1(1): 01-22, 2014.
- [5] آبراهامیان ، ی. ایران بین دو انقلاب : درآمدی بر جامعه شناسی سیاسی ایران معاصر، ترجمه احمد گل محمدی و محمد ابراهیم فتاحی، نشر نی، چاپ یازدهم 1384.
- [6] کاتوزیان، ش. . تاثیر نظام های حکومتی در ظهور جنبش های ملی گرایانه معماری ایران و ترکیه ، فصلنامه باغ نظر، شماره 14، صص 27-44 ، 1385.
- [7] ازغندی، ش. . تاثیر نظام های حکومتی در ظهور جنبش های ملی گرایانه معماری ایران و ترکیه ، فصلنامه باغ نظر، شماره 14، صص 27-44 ، 1383.
- [8] آقاحسینی، ع. . نقش حلقه روشنفکری فرح پهلوی در تحولات سیاسی اجتماعی معاصر، مجله علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان، شماره 2، صص 113-142 ، 1385.
- [9] ثبات ثانی، ن. مقدمه ای بر برخی عوامل تأثیرگذار بر معماری معاصر ایران در فاصله ی سال های 1320 تا 1357 ه.ش، مجله معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره 11، صص 49-60 ، 1392.
- [10] شاول، ج.، شاول، ا. تاریخ امپراطوری عثمانی و ترکیه جدید ، جلد دوم ، چاپ اول، انتشارات معاونت فرهنگی آستان قدس، 1370.
- [11] رابینسون ، ر. جمهوری اول ترکیه ، ترجمه ایرج امینی، انتشارات فرانکلین، 1347
- [12] پل رو ، ژ. ترکیه : جغرافیا - اقتصاد - تاریخ - تمدن - فرهنگ ، ترجمه خانابای بیانی، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، 1352
- [13] VAUGHN FINDELY CARTER Turkey , Islam , Nationalism and modernity. Yale University Press; 2010.
- [14] رجب زاده، ا. فاضلی، م. طبقات اجتماعی و دموکراسی : بررسی تطبیقی-تاریخی ایران ، ترکیه و کره جنوبی، مجله جامعه شناسی ایران ، دور هشتم، شماره 2، صص 112-141 ، 1387.
- [15] انتخابی، ن. ناسیونالیسم و تجدد در ایران و ترکیه، نشر نگاره آفتاب، 1390.
- [16] بالامیر، آ. معماری و اعمال هویت نمایی از فرهنگ ساختمان سازی در ترکیه مدرن ، مجله معماری و شهرسازی آبادی، شماره 38، صص 20-43 ، 1382.
- [17] ZURCHER ERICK J Turkey : a modern history. überarbeitet; 2004.
- [18] AHMAD FEROS : the making of modern turkey. Routledge; 2002.
- [19] YUCEL ATILLA pluralism takes command: the turkish architectural scene today (2th ed.): Published in Modern turkish Architecture by Renata Holod and Ahmet Evin .University of Pennsylvania Press; 2005.
- [20] مختاری طالقانی، ا. میراث معماری مدرن ایران، دفتر پژوهشهای فرهنگی، 1390.
- [21] بانی مسعود، ا. معماری معاصر ایران: در تکاپوی سنت و مدرنیته ، نشر هنر قرن، 1390.
- [22] مقتدر ، م. گفتگو با عبدالعزیز فرمانفرمایان، مجله معمار ، شماره 22 ، 58-61 ، 1382.
- [23] قبادیان، و. سبک شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران ، علم معمار، 1392.
- [24] BOZDOGAN SIBEL , KASABA RESAT : Rethinking Modernity and Identity in Turkey , University of Washing press; 1997.
- [25] BATUR AFIFE : A Concise History : ARCHITECTURE IN TURKEY During the 20 th Century , Published by the chamber of Architects of Turkey; 2005.

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

- [26] TEKELI ILHAN: the social context of the development of architecture in turkey (2th ed.): Published in Modern turkish Architecture by Renata Holod and Ahmet Evin .University of Pennsylvania Press; 2005.
- [27] ALSAC USTUN: the second period of turkish national architecture (2th ed.). Pennsylvania: Published in Modern turkish Architecture by Renata Holod and Ahmet Evin .University of Pennsylvania Press; 2005.
- [28] BOZDOGAN SIBEL , ESRA ACKAN : Turkey: Modern architecture in history , Reaktion Books Ltd,London,UK; 2012.